

Arqueologia clàssica

Codi: 100412

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500241 Arqueologia	OB	2	1
2500243 Estudis Clàssics	OB	2	1
2501907 Estudis d'Anglès i de Clàssiques	OT	3	0
2501907 Estudis d'Anglès i de Clàssiques	OT	4	0
2503702 Ciències de l'Antiguitat	OB	2	1

Professor/a de contacte

Nom: César Carreras

Correu electrònic: Cesar.Carreras@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

No hi ha cap

Objectius

Els objectius del segon curs (amb 60 crèdits de formació bàsica obligatòria) són dotar a l'estudiant d'una formació bàsica en arqueologia, història i altres disciplines socials, i que es familiaritzi amb matèries històrico-arqueològiques que es desenvoluparan en cursos posteriors. L'assignatura té com a continguts l'exposició dels principis bàsics de la investigació històrico-arqueològica aplicada a l'àmbit del període clàssic, entès com el període històric que abasta el món grec antic i el món romà. Es plantejaran les aportacions de les metodologies instrumentals i de les tècniques analítiques als debats historiogràfics que la disciplina ha abordat. S'estudiaran els principals descobriments i els punts que han suscitat més controvèrsia de la investigació dels diferents períodes històrics. Els continguts inclouen les aportacions des dels diferents àmbits de procedència de la informació i les proves empíriques des de les quals s'elaboren les hipòtesis.

Aquesta matèria nuclear està concebuda com a continuació i ampliació de la matèria bàsica HISTÒRIA

Concretament, els objectius formatius de l'assignatura són:

- 1) Analitzar el camp de coneixement de l'arqueologia clàssica, des dels seus orígens fins el moment actual
- 2) Aportar a l'alumne una visió global de les matèries i camps que formen part del que avui dia anomenen Arqueologia clàssica
- 3) Reflexionar sobre la vinculació tradicional de l'arqueologia clàssica amb d'altres disciplines (història de l'art, arquitectura, arqueometria...)

Competències

Arqueologia

- Contextualitzar i analitzar processos històrics.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.

Estudis Clàssics

- Identificar i valorar les principals fites històriques, sociopolítiques, científiques, literàries i culturals del món grecoromà.
- Obtenir informació, a partir de l'estudi de les fonts escrites gregues i llatines, que permetin un accés a diferents aspectes dels realia (realitat sociocultural del món antic).
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.

Estudis d'Anglès i de Clàssiques

- Identificar i valorar les principals fites històriques, sociopolítiques, científiques, literàries i culturals del món grecoromà.
- Obtenir informació, a partir de l'estudi de les fonts escrites gregues i llatines, que permetin un accés a diferents aspectes dels realia (realitat sociocultural del món antic).
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.

Resultats d'aprenentatge

1. Aplicar tant els coneixements com la capacitat d'anàlisi a la resolució de problemes relatius al camp d'estudi propi.
2. Buscar, seleccionar i gestionar informació de forma autònoma, tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.
3. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.

4. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma, tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.
5. Demostrar habilitat comunicativa en la transmissió d'uns coneixements especialitzats.
6. Dominar i identificar la història de l'entorn immediat.
7. Dominar l'estructura diacrònica general del passat
8. Dominar l'estructura diacrònica general del passat.
9. Dominar les tècniques i els recursos instrumentals propis de l'anàlisi de laboratori arqueològic.
10. Dominar les tècniques i els recursos instrumentals propis de l'excavació i la prospecció arqueològiques
11. Dominar les tècniques i els recursos instrumentals propis de l'excavació i la prospecció arqueològiques.
12. Identificar el context en què s'inscriuen els processos històrics.
13. Identificar els mètodes propis de l'arqueologia i la seva relació amb l'anàlisi històrica
14. Identificar els mètodes propis de l'arqueologia i la seva relació amb l'anàlisi històrica.
15. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
16. Interpretar i analitzar les fonts documentals.
17. Interpretar les fonts materials i documentals
18. Interpretar les fonts materials i documentals.
19. Interpretar textos històrics en relació amb els contextos arqueològics.
20. Reconèixer i posar en pràctica les següents habilitats per al treball en equip: compromís amb el mateix, hàbit de col·laboració, capacitat per incorporar-se a la resolució de problemes.
21. Transmetre els resultats de la recerca arqueològica i comunicar conclusions, de manera clara, tant oralment com per escrit, a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
22. Utilitzar el vocabulari tècnic específic i d'interpretació de la disciplina.

Continguts

BLOC 1. L'àmbit d'estudi de l'Arqueologia Clàssica des dels inicis fins el present

- 1.1. El concepte d'arqueologia clàssica: el món grecoromà
- 1.2. Marc geogràfic i temporal. Les fonts per a l'estudi del món clàssic: les restes materials i les fonts escrites
- 1.3. Perspectives actuals i el futur de l'Arqueologia Clàssica. L'exemple de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. La importància de les ciutats en època clàssica.

BLOC 2. Problemàtiques urbanes en el món Grec

- 3.1 Les funcions de la polis grega i els elements bàsics de la seva estructura material - aparició de les ciutats
- 3.2 L'aprovisionament d'aigua en la ciutat antiga
- 3.3 Gestió dels residus a la ciutat antiga
- 3.4 Poliorcètica
- 3.5 Les ciutats gregues a l'època arcaica.
- 3.6 Hipòdam de Milet i el desenvolupament de l'urbanisme funcional.
- 3.7 L'evolució de la ciutat en època hel·lenística. L'urbanisme monumental i l'expansió del model de ciutat hipodàmica.

BLOC 3. Evolució de la ciutat en el romà

- 3.8 La ciutat romana: procés de formació, funcionalitat i elements bàsics
- 3.9 *Pomerium* i les necròpolis
- 3.9 Colònies i vies romanes
- 3.10 Ports mediterranis

BLOC 4. L'ordenació de l'espai públic urbà i dels seus edificis .

4.1 L'agora i el *forum* com a espais per a la vida civil, administrativa i religiosa

4.2. Edificis i santuaris religiosos en el món grecorromà

4.3 Edificis i espais lúdics: el Teatre en el món grecorromà

L'hipòdrom grec *versus* Circ romà

L'especificitat de l'amfiteatre romà

BLOC 5. L'ordenació del territori en el món grecorromà

5.1. L'organització del territori en el món grec.

5.1.1 El cas de les fundacions colonials a Occident: Sicília, Magna Grècia i Golf de LLeó

5.1.2 Les fundacions colonials a la Mar Negra

5.2. L'organització del territori en el món romà. L'evolució dels models d'ordenació del territori:

La Península Itàlica i l'inici de les operacions cadastrals i planificació del territori

L'ordenació del territori a les províncies occidentals, l'organització de l'ager i de l'espai rural

5.3. La formació i ordenació d'una capital provincial a Occident: els exemples de Mérida i Narbona

Metodologia

1. Formació dirigida dins de l'aula

S'oferiran exposicions teòriques per introduir i analitzar els aspectes més rellevants de l'arqueologia grega i romana. Aquests continguts es complementaran amb sessions de Power Point, imatges, quadres explicatius, documentals i webs interactius. També es plantejaran exercicis (lectures, comentaris, anàlisi d'exemples, etc.) i es proposaran alguns debats. Algunes sessions encabiran les presentacions orals dels casos preparats pels diferents grups, que s'acompanyaran de preguntes i valoracions amb la participació dels estudiants.

2. Visita arqueològica

El professorat de l'assignatura il·lustrarà en la visita de jaciments arqueològics clàssica de Catalunya els continguts exposats a l'aula i en ressaltarà les seves especificitats d'acord amb el context geogràfic i històricoarqueològic a què pertany.

3. Formació individual

Seguint les directrius exposades a l'aula, l'estudiant elaborarà els exercicis periòdics i prepararan un petit estudi de cas sobre un tema a escollir. Haurà de consultar bases de dades i catàlegs bibliogràfics. En formularà els resultats en un document que lliuraran acompanyada de mapes, imatges i bibliografia. A l'aula s'indicaran els criteris d'elaboració.

Evidentment, l'estudiant haurà d'aprofundir i ampliar la matèria impartida fent ús de la bibliografia bàsica o recomanada per aclarir i ampliar els continguts del programa. Els dubtes o consultes els podrà adreçar al professorat en l'horari d'atenció aldespatx o bé a través de l'espai virtual.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
-------	-------	------	--------------------------

Tipus: Dirigides

Activitat a l'aula	32	1,28	1, 6, 8, 12, 14, 15, 21
Visita a un conjunt arqueològic: la ciutat clàssica	5	0,2	6, 12, 14

Tipus: Supervisades

Supervisió del treball de cas individual	5	0,2	8, 15, 21
--	---	-----	-----------

Tipus: Autònomes

Estudi textos i materials de classe	40	1,6	1, 6, 8, 12, 14, 15, 21
Exercici de treball individual - base bibliogràfica	35	1,4	1, 8, 12, 14, 15, 19, 21

Avaluació**1. Prova teòrica (70%) - 2 exàmens (Esther Rodrigo i Cèsar Carreras)****Sistema d'avaluació:**

S'avaluaran els conceptes impartits a classe a partir d'una pregunta tipus tema - d'anàlisi i síntesi i, opcionalment, també de reflexió crítica - a escollir entre dues opcions.

Es farà una tercera pregunta de definicions breus sobre els conceptes treballats a classe

Es farà un prova sobre la geografia i cronologia del món antic

2. Treball de recerca bibliogràfica (30%): treball individual sobre una ciutat**Condicions d'avaluació:**

- Hi haurà una única convocatòria.

- La no realització d'un 10% o més de les activitats d'avaluació implicarà un *no presentat*.

- Si la nota d'una o més de les activitats d'avaluació és inferior al 5 sobre 10, no es farà mitja entre les diferents activitats i no s'aprovarà l'assignatura.

- L'entrega amb retard de les activitats d'avaluació sense haver-ho consensuat prèviament amb el professorat restarà un 10% de la nota per cada dia de retard.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Proves escrites	70%	6,5	0,26	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22
Treball individual	30%	26,5	1,06	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22

Bibliografia**GENERAL**

- AULT, Bradley A.; NEVETT, Lisa C. (2005) *Ancient Greek Houses and Households. Chronological, Regional, and Social Diversity*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2005.
- BIANCHI BANDINELLI, Ranuccio; PARIBENI, Enrico (1976) *L'arte dell'antichità classica*. UTET Università, 1976.
- BIERS, B.R.: *The Archaeology of Greece. An Introduction*. London 1980.
- COPPA, M.: *Storia dell'urbanistica dalle origini all'ellenismo*. Turin, 1968.
- COPPA, M.: *Storia dell'urbanistica. L'età ellenistica*. Turin, 1981.
- FEVRIER, P.A.; FIXOT, M.; GOUDINEAU, Ch.; KRUTA, V.: *Histoire de la France urbaine, 1. La ville antique des origines au IXe. Siècle*. Paris, 1981.
- FRASER, P.M.: *Cities of Alexander the Great*. Oxford, 2003.
- FUSTEL DE COULANGES, N.D.: *La ciudad antigua*. Barcelona, 1984. (Edició de J. F. Yvars).
- GATES, C.: *Ancient cities*. New York, 2003.
- GRECO, E.; TORELLI, M.: *Storia dell'urbanistica. Il mondo greco*. Roma, 1983.
- GRECO, E.: *La città greca antica: istituzioni, società e forme urbane*. Roma, 1999.
- GROS, P.; TORELLI, M.: *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Bari, 1988. (Hi ha una edició revisada i posada al dia, Bari, 2007)
- GRECO, Emanuele; TORELLI, Mario: *Storia dell'urbanistica. Il mondo greco*. Roma - Bari 1983.
- HOLTZMANN, Bernard: *L'Acropole d'Athènes*. Antiqua, Picard, Paris, 2003.
- Hurwit, Jeffrey M.: *The Athenian Acropolis: History, Mythology, and Archaeology from the Neolithic Era to the Present*. Cambridge: Cambridge
- KOLB, F.: *La ciudad en la antigüedad*. Madrid, 1992.
- Korka, E. et al. (eds.): *Foreign Archaeological Schools in Greece, 160 Years*, Hellenic Ministry of Culture. Atenes.
- LONIS, R.: *La cité dans le monde grec: structures, fonctionnement, contradictions*. Paris, 2000. (Hi ha també una edició en italià)
- LOPEZ PAZ, P.: *La ciudad romana ideal, 1 el territorio*. Santiago de Compostela, 1994.
- MackENDRICK, Paul: *The Greek Stones Speak. The Story of Archaeology in Greek Lands*. W.E. Norton & Company, New York - London 1981 (2a ed.)
- MANSUELLI, G.A.: "La città romana nei primi secoli dell'impero. Tendenza dell'urbanistica". A Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II, 12. 1, Berlin, 1982, pp. 145-178.
- MARTIN, R.: *L'urbanisme dans la Grèce antique*. Paris (2a. edició), 1974.
- OWENS, E.J.: *The city in the Greek and Roman world*. Londres, 1991.
- PELLETIER, A.: *L'urbanisme romain sous l'Empire*. Paris, 1982.
- SOMMELLA, P.: *Italia antica. L'urbanistica romana*. Roma, 1989.
- SNODGRASS, A.M.: *Arqueología de Grecia: presente y futuro de una disciplina*. Crítica Arqueología, Barcelona 1990.

SPAWFORTH, Tony: *Los templos griegos*. Akal, Grandes Temas, Madrid, 2006.

WHITLEY, James: *An Archaeology of Ancient Greece*. Cambridge University Press, London. 2 001.

WARD PERKINS, J.B.: *Cities of Ancient Greece and Italy: Planning in Classical Antiquity*. London, 1974.

ZANKER, P.: *Pompei. Società, immagini urbane e forme dell'abitare*. Torino, 1993.

Bibliografia general sobre protohistòria de la Mediterrània

AUBET, M.E. (2007): Comercio y colonialismo en el Próximo Oriente antiguo; los antecedentes coloniales del III y II milenio aC. Bellaterra Arqueología. Barcelona.

AUBET, M.E. (1994): Tiro y las colonias fenicias de occidente. Ed. Crítica. Barcelona.

BLÁZQUEZ, J.M., ALVAR, J., WAGNER, C.G. (1999): Fenicios y cartagineses en el Mediterráneo. Ed. Cátedra. Historia/serie menor. Madrid.

FRENCH, E. (2005): Micenas, capital de Agamenón. Bellaterra Arqueología, Barcelona.

CASTLEDEN, R. (2005): Mycenaeans. Routledge. London.

CRISTOFANI, M. (Ed.) (2000): Etruschi, una nuova immagine. Giunti Ed. Firenze.

BOARDMAN, John (1973): Los griegos en ultramar; comercio y expansión colonial antes de la era clásica. Alianza Editorial. Madrid.

DOMINGUEZ MONEDERO, A (1993): *La polis y la expansión colonial griega. siglos VII y VI aC*. Colección Historia Universal Antigua, 6, Editorial Síntesis. Madrid.

AA.VV (1995): Sur les pas des grecs en occident (hommages à André Nickels). Études Massaliètes, 4.

FRANKENSTEIN, Susan (1997): *Arqueología del colonialismo: el impacto fenicio y griego en el sur de la Península Ibérica y el suroeste de Alemania*. Editorial Crítica. Barcelona.

PALLOTINO, M. (1987): Etruscologia. Ed. Hoepli. Milano.

PY, M. (1993): Les gaulois du midi; de la fin de l'age du bronze à la conquete romaine. Hachette Ed.

WOLF, E.R. (1987): Europa y la gente sin historia. Fondo de Cultura Económica. México.

Aprovisionament d'aigua

Angelakis, A.N. and Spyridakis, S.V. (1996). *The status of water resources in Minoan times: A preliminary study. In Diachronic Climatic Impacts on Water Resources with Emphasis on Mediterranean Region*,

Buffet, B. and Evrard, R. (1950). *L'Eau Potable a Travers Les Ages*, Editions Soledi, Liege, Belgium.

Burés, L. (1998) Les structures hidràuliques a la ciutat antiga: l'exemple d'Empúries. Monografies Empuritanes 10. Barcelona.

Camp, J.McK (1977) The water supplí of Ancient Athens from 3000 to 86 BC. Princeton (PhD Thesis)

Crouch, D.P. (1993) *Water Management in ancient Greek cities*. New York.

Evans, H.B. (1994). *Water Distribution in Ancient Rome: The Evidence of Frontius*, University of Michigan Press, Ann Arbor, USA.

Haan, N.; Jansen, G. (eds.) (2001) *Cura Aquarum in Campania*. Leiden.

Hodge, A.T. (1992). *Roman Aqueducts and Water Supply*, Gerald Duckworth & Co., Ltd., London, USA.

Jansen, G. (ed)(2000) *Cura Aquarum in Sicilia*. Leiden.

Jansen, G.C.M. (2001). "Water pipe systems in the houses of Pompeii". In *Water Use and Hydraulics in the Roman City*, Koloski-Ostrow, A.O. (Ed.), Archaeological Institute of America, Colloquia and Conference Papers, No. 3. Kendall/Hunt Publishing Company, Dubuque, USA.

Malissard, A. (1996) *Los romanos y el agua*. Barcelona.

Evacuació de residuus

Burés, L. (1998) *Les structures hydrauliques a la ciutat antiga: l'exemple d'Empúries*. Barcelona.

Carreras, C. (1998) "Els abocadors en el món romà: el cas de *Londinium* i *Barcino*". *Pyrenae* 29, pp.147-160.

Carver, M.O.H. (1987) "The nature of the urban deposits". En J.Schofield i R.Leech (eds) *Urban archaeology in Britain*. CBA 61. London, pp.9-26.

Cordier, P. (2003) "Les mots pour le dire: le vocabulaire des rebuts et leurs représentations". En P.Ballet, P.Cordier y N.Diuedonné-Glad (dir.) *Le ville et ses déchets dans le monde romain: rebuts et recyclages*. Actes du Colloque de Poitiers, 2002, Montagnac, pp.19-26.

Hobson, B. (2009) *Latrinae et foricae. Toilets in the Roman World*. London.

Hoffman, M.A. (1974) "The social context of trash disposal in an Early Dynastic Egyptian town". *American Antiquity* 39, pp.35-50.

Jansen, G. (1991) "Water systems and sanitation in the houses of Herculaneum". *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 50, pp.145-166.

Jansen, G. (1999) "Systems for the disposal of waste and excreta in Roman cities. The situation in Pompeii, Herculaneum and Ostia". En X.Dupré y J.A.Remolà (eds.) *Sordes Urbis. La eliminación de residuos en la ciudad romana*. Roma, pp.37-49.

Martin Bueno, M.; Reklaityte, I.; Sáenz, J.C.; Uribe, P. (2007) "Baños y letrinas en el mundo romano: el caso del Balneum de la Domus 1 del barrio de las termas de Bilbilis". *Zephyrus* 60, 221-239.

Rathje, W.L. (1974) "The garbage project: a new way of looking at the problems of archaeology". *Archaeology* 27.4, pp.236-241.

Rathje, W.L.; Murphy, C. (1993) *Rubbish: the archaeology of garbage*. New York.

Rathje, W.L.; McCarthy, M. (1977) "Recycling and variability in contemporary garbage". En S.South (ed) *Research strategies in historical archaeology*. London, pp.261-286.

Rodríguez Almeida, E. (1984) *Il Monte Testaccio*. Rome.

Scobie, A. (1986) "Slums, sanitation and mortality in the Roman world". *Klio* 68, pp.399-435.

Poliorcètica

Adam, J.P.(1982) *L'architecture militaire grecque*. Paris.

Forde-Johnston, P. (1977) *Hadrian's Wall*, London.

Johnson, A. (1983) *Roman Forts*, London, 1983.

Lawrence, A.W. (1979) *Greek aims in fortification*.

Tsangadas, B.C.P. (1980) *The Fortifications and Defense of Constantinople*, New York.

Winter, F. E. (1971) *Greek Fortifications*. Toronto

Arqueologia funerària

Ferdière, A. (ed.)(1993) *Monde des morts, monde des vivants en Gaule rurale*. Actes du Colloque Archea/Ager (Orleans)

Galliou, P. (1989) *Les tombes romaines d'Armorique. Essai de sociologie et d'économie de la mort*. DAF 17, Paris.

Garland, R. (1985) *The Greek Way of Death*. Ithaca: Cornell University Press.

Hinard, F. (ed.) (1995) *La mort au quotidien dan le monde romain*. Act. Collo. Paris.

Kurtz, D.C.; Boardman, J. (1971) *Greek Burial Custom*, Ithaca

Morris, I. (1992) *Death ritual and social structures in classical antiquity*. London.

Oakley, J. (2005) *Picturing death in Classical Athens*.

Pearce, J. (ed.)(1997) *Roman burial practice in context*. Oxford.

Philpott, R.A. (1991) *Burial practice in Roman Britain*. BAR Brit.Ser. 219. Oxford.

Prieur, J. (1986) *La mort dans l'Antiquité romaine*. Ouest France.

Reece, R. (ed.)(1997) *Burial in the Roman world*. CBA Res.Rep. 22. London.

Vaquerizo, D. (coord.)(1991) *Arqueología de la muerte. Metodología y perspectivas actuales*. Córdoba

Vaquerizo, D. (coord.)(2001) *Funus cordobensium. Costumbres funerarias en la Córdoba romana*. Córdoba

Vaquerizo, D. (2010) *Necrópolis urbanas en Baetica*. ICAC Documenta, Tarragona.

Temples i santuaris

Alcock, S.; Osborne, R. (eds.)(1994) *Placing the Gods: Sanctuaries and Sacred Space in Ancient Greece*. Oxford.

Ashmole, B. (1972) *Architect and sculptor in Classical Greece*. London.

Scully, V. (1979) *The Earth, the Temple and the Gods. Greek Sacred Architecture*. London.

Spawforth, T. (2006) *The complete Greek temples*. London.

Wilson Jones, M. (2000) *Principles of Roman architecture*. New Haven.

Wright, G.R.H. (2000) *Ancient building technology. 1. Historical Background*. Boston.